

Arheološki lokaliteti na trasi Iločke transverzale, brze ceste od Iloka do Lipovca

Archaeological Sites on the Route of the Transversal of Ilok, the Motor Road from Ilok to Lipovac

Kornelija Minichreiter

Primljeno/Received: 15.01.2007.
Prihvaćeno/Accepted: 08.02.2007.

Tijekom 2006. g. ekipa arheologa Instituta za arheologiju iz Zagreba obavila je rekognosciranja i evidencije arheoloških lokaliteta na zadanim zemljištima buduće brze ceste, u okviru prve faze pripremnih radova za izradu Studija o utjecaju na okoliš pri izgradnji Iločke transverzale. Od Iloka do Lipovca u dužini od 40 km evidentirano je 7 arheoloških lokaliteta iz prapovijesnih, antičkoga i srednjovjekovnog razdoblja. Nakon terenskog pregleda lokaliteta su preventivno zaštićeni i izrađen je elaborat "Kulturno povijesna baština" u kojem su propisani uvjeti izgradnje trasa cesta – spašavanje vrijedne kulturne baštine od uništenja, što uključuje obvezan stalni nadzor arheologa pri skidanju površinskih slojeva zemlje uzduž trase transverzale i zaštitna arheološka istraživanja registriranih lokaliteta.

Ključne riječi: arheološko rekognosciranje, prapovijest, antika, srednji vijek, naselja, nekropole, trasa brze ceste, Ilok – Lipovac, Hrvatska
Key words: Archaeological survey, Prehistory, Antiquity, Middle Ages, settlements, necropolises, road route, Ilok – Lipovac, Croatia

Trasa planirane brze ceste – Iločke transverzale prolazi vukovarsko-vinkovačkom regijom, koja obuhvaća prostor istočne Hrvatske uz njezine granice sa Srbijom. Vukovarsko-vinkovačkoj regiji zemljopisno pripada zapadni dio Srijema, t.j. prostor između Vuke i Dunava na sjeveru, Save na jugu, rječice Jošave na zapadu i granice sa Srbijom na istoku. U tom pretežno nizinskom kraju, na njegovu sjeveru, kao reljefno najviši dio ističe se vukovarski lesni ravnjak na kojem se protežu zapadni pristranci Fruške gore. Središnji, najniži nizinski dio ispunjavaju zone gustih spačvanjskih šuma.

Istočni dio Slavonije i zapadni dio Srijema u prostoru istočne Hrvatske bili su tijekom svih povijesnih razdoblja dio europskih prometnih koridora, što je uvjetovalo razvitak brojnih naselja u neprekinutom nizu tijekom prapovijesti, antike i srednjeg vijeka do današnjih dana.

U prvoj fazi pripremnih radova za potrebe Studije o utjecaju na okoliš izgradnje brze ceste - Iločke transverzale, izrađen je elaborat „Kulturno-povijesna baština“.¹ Tijekom 2006. g. ekipa arheologa Instituta za arheologiju iz Zagreba² obavila je arheološko rekognosciranje – sustavni pregled terena, koji uz planiranu cestu obuhvaća prostor širine 500 m, uzduž 40 km trase ceste od Iloka do Lipovca. U zadanom prostoru na trasi ceste eviden-

tirano je sedam arheoloških lokaliteta koji pripadaju prapovijesnim, antičkom i srednjovjekovnom razdoblju.³ Valorizacija kulturno-povijesnih spomenika - arheoloških kao i pojedinačna kulturna dobra graditeljske baštine u današnjim naseljima nakon terenskog obilaska dopunjena je pregledom dosadašnjih nalaza u arheološkim zbirkama Muzeja grada Iloka, Gradskog muzeja u Vukovaru i Gradskog muzeja u Vinkovcima,⁴ arhivskim istraživanjima objavljene literature i podataka u arhivima muzeja te pregledom katastarskih planova Katastra u Vukovaru i Iloku.

U elaboratu su evidentirani arheološki lokaliteti⁵ kartirani s detaljnim opisom i valorizacijom te određeni sustavi mjera zaštite za svaki posebno, s naglaskom da je na svakom pronađenom lokalitetu prije početka izgradnje trase ceste obvezno obaviti zaštitna arheološka istraživanja. Uzduž cijele trase ceste od Iloka do Lipovca propisan je stalan stručni nadzor arheologa pri početnim zemljanim radovima – skidanje humusa i gornjih slojeva zemlje, radi mogućeg pronalaženja potencijalnih arheoloških nalazišta posebno na zemljištima od Nijemaca do Lipovca, gdje su još uvijek minskih polja.

Planirana trasa brze ceste započinje u južnim iločkim poljima Orašje, gdje se spaja s današnjom ces-

1 Elaborat „Kulturno-povijesna baština“ izrađen je na zahtjev Zavoda za prostorno planiranje d.d. Osijek, u skladu s Pravilnikom o procjeni utjecaja na okoliš (Narodne novine 59/2000), a sadržavao je 7 poglavlja o kulturno-povijesnoj baštini zadanog prostora. Autori studije su dr. sc. K. Minichreiter i dr. sc. Z. Marković.

2 Terenski obilazak zemljišta na kojima je planirana izgradnja trase brze ceste – Iločke transverzale vodila je dr. sc. K. Minichreiter, znanstvena savjetnica iz Instituta za arheologiju iz Zagreba, uza suradnju M. Batorovića, ravnatelja Muzeja grada Iloka i K. Botić, dipl. arheologinje iz Zagreba.

3 Pregled zemljišta od Nijemaca do Lipovca nije bilo moguće obaviti jer je taj dio Hrvatske još uvijek miniran.

4 Podaci o lokalitetima prikupljeni su u arhivu Gradskog muzeja u Vinkovcima od dr.sc. I. Iskre-Janošić i usmeno od dr.sc. M. Dizdara koji je prije Domovinskog rata s djelatnicima muzeja rekognoscirao ova zemljišta. Zahvaljujem kolegama na ustupljenim podacima.

5 Za svaki lokalitet su utvrđene katastarske čestice na kojima su evidentirani površinski nalazi i ucrtane granice arheoloških zona.

Karta 1 – Arheološki lokaliteti na trasi iločke transverzale: 1. Ilok "Orašje", 2. Ilok "Sridelj", 3. Ilok "Ciglana", 4. Šaregrad "Molovinski put", 5. Tovarnik "Orašje", 6. Nijemci "Ivanci", 7. Nijemci "Podgrade-Gradac".

Map No. 1 – Archaeological sites on the route of the transversal of Ilok: 1. Ilok „Orašje“, 2. Ilok „Sridelj“, 3. Ilok „Ciglana“, 4. Šaregrad „Molovinski put“, 5. Tovarnik „Orašje“, 6. Nijemci „Ivanci“, 7. Nijemci „Podgrade – Gradac“.

tom koja vodi iz Iloka prema Principovcu. Od Orašja ide prema zapadu zemljištima južno od Šaregrada i sjeverno od Bapske, te dalje prema zapadu južno od naselja Lovas. Nadalje, trasa ceste u velikom luku skreće prema jugu, gdje prolazi zapadnim zemljištima uz naselje Tovarnik. Jugozapadno od Tovarnika cesta skreće prema zapadu i potom nakon 3 km opet u malom luku prema jugu, gdje između državne granice i rijeke Bosut zaobilazi sa sjeveroistočne strane Apševce. U ovom dijelu trasa skreće prema jugu tako da u velikom luku zaobilazi s istočne strane naselja Apševce i Lipovac. Južno od Lipovca cesta se priključuje na autocestu Zagreb – Beograd.

Na trasi Iločke transverzale – brze ceste od Iloka do Lipovca evidentirano je sedam arheoloških lokaliteta:

ILOK "Orašje", katastarska općina Ilok

Antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet (karta 1:1)

Antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet evidentiran je na zemljištu "Orašje", jugozapadno od Iloka na planiranoj trasi od 0+200 do 0+400 km Iločke transverzale. Površinski ostaci rimske ceste na oranicaма vjerojatno su dio trase rimske ceste koja je od Sirmiuma (Srijemske Mitrovice) povezivala *Cuccium* (Ilok) i *Cor-nacum* (Sotin) s *Teutoburgiumom* (Dalj). Ovim otkrićem upotpunjuje se topografska karta glavne magistralne rimske ceste uz granicu – Limes kroz provinciju Panoniju za koju se do sada znalo samo iz povijesnih izvora.

Ulomci srednjovjekovne keramike i građevinskog materijala ukazuju na vjerojatnost postojanja nekoliko objekata u sklopu manjega ruralnoga kompleksa koji su tijekom srednjeg vijeka bili podizani na velikim plemićkim imanjima.

ILOK "Sridelj", katastarska općina Ilok

Antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet (karta 1:2)

U jugozapadnoj periferiji Iloka na blago brežuljkastim oranicaма "Sridelja" otkriven je antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet na planiranoj trasi od 0+900 do 1+200 km Iločke transverzale. Po površini oranica vidljivi su dijelovi rimskih glinenih cijevi koje svakako valja povezati s ostacima rimskih glinenih cijevi pronađenih prije 30 godina na zemljištu „Karagača“ južno od Iloka⁶ (Göricke 1976, 25). Ovi ostaci su vjerojatno bili dio rimskog vodovoda izgrađenog oko antičkoga naselja *Cuccium*, smještenog na zemljištima koja danas obuhvaćaju zapadni dio grada Iloka. Otkriće rimskog vodovoda na „Sridelju“ dragocjen je podatak u sagledavanju velikoga antičkoga kompleksa rimskog naselja *Cuccium* koje još uvijek nije arheološki niti topografski istraženo. Površinski nalazi ljudskih kostiju na oranicaма „Sridelj“ ukazuju na postojanje nekropole – groblja vjerojatno iz srednjovjekovnog razdoblja. Možda je to ranosrednjovjekovna nekropola iz koje postoje nalazi za koje se pretpostavlja da potječu negdje iz okolice Iloka (Tomičić 1994, 94).

ILOK "Ciglana", katastarska općina Ilok

Antički arheološki lokalitet (karta 1:3)

Oko 200 m zapadno od zemljišta „Sridelj“ na planiranoj trasi Iločke transverzale od 1+400 do 1+600 km evidentiran je antički arheološki lokalitet na zemljištu „Ciglana“. Kao i na zemljištima „Orašja“ i na „Ciglani“ utvrđeni

6 Glinene vodovodne cijevi nalaze se u arheološkoj zbirci Muzeja grada Iloka

su na nekoliko mjesta ostaci dionice rimske ceste koja je od Sirmiuma (Srijemske Mitrovice) povezivala *Cuccium* (Ilok) i *Cornacum* (Sotina) s *Teutoburgiumom* (Dalj). Do sada dionica od Iloka do Sotina bila je poznata samo prema rimskim kartama. Zbog toga je ovo njezino prvo otkriće na terenu od posebnog značenja jer dopunjuje kartu preciznim terenskim podacima o trasi pogranične rimske ceste uz istočnu granicu Rimskog Carstva – Limes kroz provinciju Panoniju.

ŠARENGRAD “Molovinski put”, katastarska općina

Šarengrad

Antički arheološki lokalitet (karta 1:4)

Na oranicama jugoistočno od Šarengrada na planiranoj trasi buduće brze ceste od 5+800 do 6+000 km Iločke transverzale otkriven je treći dio trase pogranične rimske ceste - dionica od Iloka (*Cuccium*) prema Sotinu (*Cornacum*). Trasa ceste na zemljištu “Molovinski put” kod Šarengrada može se povezati s tragovima ceste na zemljištima “Orašje” i “Ciglana”, jugozapadno od Iloka jer zajedno pripadaju magistralnoj cesti uz dunavsku - istočnu granicu Rimskog Carstva koja je povezivala Srijemsku Mitrovicu s Batinom u Baranji. Na kartama rimske države bile su ucrtane utvrde na dunavskom limesu: od *Ad Militare* (Batina u Baranji), preko *Teutoburgiuma* (Dalja) i *Cornacuma* (Sotina) do *Cucciuma* (Iloka), te nizvodno Dunavom *Taurunuma*. Svi ovi strateški važni punktovi bili su povezani dobro izgrađenom cestom koja je pratila podunavski Limes. Povijesne izvore potvrdila su otkrića na terenu gdje su obilaskom zemljišta od Iloka do Šarengrada po prvi put na tri mjesta otkriveni ostaci trasa rimske ceste.

TOVARNIK “Orašje”, katastarska općina Tovarnik

Prapovijesni, antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet (karta 1:5)

Višeslojni arheološki lokalitet “Orašje” nalazi se zapadno od Tovarnika sa sjeverne i južne strane današnje ceste koja iz Tovarnika vodi preko Ilače prema Vinkovcima. Na ovom mjestu se prostirani lešni plato od sjevera prema jugu blago spušta u srijemsku ravnicu. Lokalitet se nalazi na planiranoj trasi ceste od 20+700 do 21+900 km Iločke transverzale. Višeslojni arheološki lokalitet otkriven je i evidentiran terenskim obilaskom već 1971. g., kada su u sustavnom rekognosciranju tadašnje općine Vukovar⁷ na oranicama uočeni brojni ostaci prapovijesnoga, antičkoga i srednjovjekovnog naselja (Popović, Vasiljević 1970, 193-194; Dorn 1973, 28-29; Dorn 1977, 149-150). Ponovnim obilaskom ovog područja 2006. g. uočeni su na oranicama još uvijek ostaci prapovijesne keramike, a od antičkih nalaza bilo je keramike, dijelova staklenih bočica, željeznih čavala i raznovrsnih komada građevinskog materijala. Potom su pronađeni ulomci srednjovjekovne keramike te turske glinene lule i ostaci životinjskih kosti. Na sjevernim parcelama “Orašja” otkriven je 2006. g. po prvi put i dio trase rimske ceste – dionica magistralnog puta koji je povezivao Srijemsku Mitrovicu (*Sirmium*) i Osijek (*Mursu*). Jedna od glavnih rimskih prometnica uzduž provincije Panonije

u njezinoj unutrašnjosti, bila je cesta od Ptuja (*Poetovio*) preko Osijeka (*Mursa*) do Srijemske Mitrovice (*Sirmium*). Prema rimskim kartama u blizini današnjeg Tovarnika nalazio se *mansio ULMO*. Brojni ostaci antičkoga građevinskog materijala na oranicama zapadno od Tovarnika, kao i najnoviji nalazi tragova rimske ceste u neposrednoj blizini antičkog naselja, ukazuju da je najvjerojatnije ovdje bio izgrađen antički *Ulmo*, u čemu se slažu svi dosadašnji istraživači.

NIJEMCI „Ivanci“, katastarska općina Nijemci

Prapovijesni, antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet (karta 1:6)

Trasa planirane brze ceste prolazi zemljištem „Ivanci“ od 25+000 do 28+000 km Iločke transverzale. „Ivanci“ obuhvaćaju zemljišta nedaleko državne granice sjeveroistočno od Nijemaca, južno od Ilače i jugozapadno od Tovarnika. Pregled terena obavila je arheološka ekipa Gradskog muzeja iz Vinkovaca i Arheološkog muzeja iz Zagreba 2003. g.⁸ i tom prilikom evidentirala prapovijesni, antički i srednjovjekovni arheološki lokalitet. Na zemljištu „Ivanci“- prostranom lešnom platou koji se od sjevera blago spušta prema jugu u srijemsku ravnicu, otkriveni su na površini oranica brojni ostaci neolitičke i brončanodobne keramike, što ukazuje na postojanje naselja iz dva prapovijesna razdoblja. Ostaci antičkoga građevinskog materijala, keramike kao i srednjovjekovne keramike svjedoči o postojanju manjeg naselja, seoske vile ili putne stanice u vrijeme antike, a također i seoskog naselja tijekom srednjeg vijeka. Na ovim prostorima postoji mogućnost pronalaska južnog nastavka rimske ceste koja je otkrivena oko 4 km sjevernije na zemljištima „Orašje“ zapadno od današnjeg naselja Tovarnik, gdje se nalazio antički *Ulmo*.

NIJEMCI „Podgrade – Gradac“, katastarska općina Nijemci

Prapovijesni i srednjovjekovni arheološki lokalitet (karta 1:7)

Prapovijesni i srednjovjekovni arheološki lokalitet na zemljištu „Podgrade – Gradac“ kod Nijemaca evidentirala je tijekom 2003. g. ekipa arheologa Gradskog muzeja iz Vinkovaca i Arheološkog muzeja iz Zagreba.⁹ Trasa planirane ceste prelazi preko lokaliteta od 31+500 do 32+600 km Iločke transverzale. Višeslojni arheološki lokalitet „Podgrade – Gradac“ nalazi se u srijemskoj ravnici na istočnoj obali jednog od meandara rijeke Bosut, uz istočnu hrvatsku granicu, istočno od naselja Nijemci. Uz rijeku je podignuto zemljano gradište koje se sastoji od središnjeg platoa i kanala uokolo njega, koji se iz rijeke u slučaju opasnosti mogao puniti vodom. Površinski ostaci sopske keramike ukazuju da je najstarije naselje bilo podignuto u neolitiku na isti način kao i naselje na eponimnom lokalitetu Sopot kod Vinkovaca, po principu utvrđenih nizinskih naselja. Skupina kuća u naselju bila je opasana zemljanim jarkom u koji se puštala voda iz obližnje rijeke. Gradina je bila naseljena i tijekom bro-

7 Sustavni obilazak terena obavili su prof. A. Dorn, tadašnji direktor Gradskog muzeja u Vukovaru, i K. Minichreiter, tadašnja djelatnica Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku (danas Konzervatorski odjel u Osijeku).

8 Teren pregledali: dr. sc. M. Dizdar, mr.sc. Jacqueline Balen i Maja Krznarić-Škrivanko. Zahvaljujem kolegi M. Dizdaru na ustupljenim neobjavljenim podacima o nalazištu.

9 Vidjeti bilješku 8.

nčanog doba, a ostaci srednjovjekovne keramike ukazuju na ponovno naseljavanje i u kasnom srednjem vijeku kada se naselje prostiralo i na okolnim ravničarskim zemljištima.

Literatura

- Dorn A., 1973, Rekognosciranje limesa na području vukovarske općine, GSM, 23, Vukovar, 22-30.
Dorn A., 1977, Rekognosciranje trase rimskog puta i naselja na dionici Tovarnik – Osijek, ArhPregl, 19, Beograd, 149-152.
Göricke H., 1976, Pregled arheoloških lokaliteta na području grada Iloka, GSM, 31, Vukovar, 25-26.
Popović D., Vasiljević M., 1970, Rekognosciranje rimskog puta Sirmium – Mursa, ArhPregl, 12, Beograd, 193-194.
Tomičić Ž., 1994, Vukovo i okolni kraj u starohrvatsko doba, *Vukovar vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, Zagreb, 92-109.

Summary

In the course of 2006, a team of archaeologists from the Institute of Archaeology in Zagreb carried out surveys and recordings of archaeological sites on the proposed plots of the future motor road within the first phase of the preparatory works for the Studies on the Environmental Effect of the Construction of the Transversal of Ilok. The route of the planned motor road – the transversal of Ilok – passes through the regions of Vukovar and Vinkovci, i.e. the region of East Croatia along the borders with Serbia. The region of Vukovar and Vinkovci is geographically al-

lotted the western part of Srijem, i.e. the region between the rivers Vuka and Danube in the north, Sava in the south, the minor river Jošava in the west and the Serbian border in the east. In the north of this prevalently lowland region, the highest part in the relief is the loess plain of Vukovar, on which the western slopes of the mountain Fruška gora stretch. The middle – lowest lowland part – is filled by areas of dense forests by the river Spačva.

The eastern part of Slavonia and the western part of Srijem in the regions of East Croatia had been part of the European traffic corridors throughout all periods of history, which had brought about the development of numerous settlements in an undisturbed series throughout Prehistory, Antiquity and the Middle Ages until the present day.

From Ilok to Lipovac, in the length of 40 km, 7 archaeological sites from the Prehistoric, Antique and Medieval periods were recorded. Among others, in the west of Tovarnik, parts of a Roman main road were discovered, which lead from Ptuj (Poetovio), via Osijek (Mursa) to Srijemska Mitrovica (Sirmium). On the plots between Ilok and Šarengard, parts of a Roman main road, which had lead along the border, were discovered – the Batina Limes in Baranja (Ad Militare), via Dalj (Teutoburgium) and Sotin (Cornacum) to Ilok (Cuccium) and further downstream along the Danube.

After the field survey, the sites were temporarily protected and the study “Cultural and Historical Heritage” was composed, stating the conditions for the construction of road routes – to prevent the destruction of valuable cultural heritage, which includes the obligation of constant supervision by archaeologists when the surface layers of earth along the transversal route be removed as well as archaeological rescue investigations of the registered sites.